

ชาวพุทธควรวางท่าทีต่อเรื่องอจินไตยอย่างไร? What should be the attitude of Buddhists towards Acinteyya?

¹พระมหาวนัส กตสาโร

Pramaha Vanas Katasaro

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ศุภกาญจน์ วิชานาติ

Supakanjana Vichanati

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร Phranakhon Rajabhat University

¹Corresponding author email: vanassaro@gmail.com

Received: December 15, 2020; **Revised:** December 25, 2020; **Accepted:** December 26, 2020

บทคัดย่อ

อจินไตย 4 อย่าง ได้แก่ พุทธวิสัย วิสัยของพระพุทธเจ้า ฌานวิสัย วิสัยของผู้ได้ฌาน กัมมวิบาก การให้ผลของกรรม และโลกจินตา ความคิดเรื่องโลก พระพุทธศาสนาจัดว่าเป็นเรื่องที่ไม่ควรคิด เพราะไม่สามารถหาคำตอบได้ด้วยการครุ่นคิด เมื่อมีการกล่าวถึงเรื่องนี้ขึ้นมา จึงทำให้ชาวพุทธจำนวนไม่น้อยไม่กล้าวิพากษ์วิจารณ์และไม่ศึกษาหาคำตอบ หรือบางครั้งเมื่อได้รับคำถามที่ตนเองไม่สามารถตอบได้ก็มักอ้างว่าเป็นเรื่องอจินไตย ทั้ง ๆ ที่เรื่องนั้นไม่ใช่เรื่องอจินไตย

ตามหลักของพระพุทธศาสนานั้น เรื่องอจินไตยไม่ใช่สิ่งที่จะต้องหรือทำความเข้าใจมิได้เลย เพียงแต่จะต้องศึกษาและวางท่าทีที่ถูกต้อง เป็นความจริงที่ว่า การหาคำตอบจากเรื่องทั้ง 4 อย่างนี้ จะอาศัยเพียงการคิดเดาเอาเองไม่ได้ เพราะคิดเท่าไรก็ไม่ได้คำตอบ แต่หาคำตอบได้ด้วยการศึกษาและลงมือปฏิบัติอย่างถูกต้อง กล่าวคือ การจะทราบพุทธวิสัยได้ทุกอย่างโดยละเอียดก็มีหนทางเดียวคือต้องบำเพ็ญบารมีเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า การจะทราบวิสัยของผู้ได้ฌานก็ต้องปฏิบัติกรรมฐานจนบรรลุฌานชั้นต่าง ๆ การจะทราบกัมมวิบากได้ก็ต้องศึกษาเรื่องหลักกรรมและการให้ผลของกรรม และการจะทราบโลกจินตาก็จะต้องศึกษาคำสอนที่เกี่ยวกับจักรวาลวิทยา เช่น อักคณฺณสูตร จึงจะทราบได้ อย่างไรก็ตาม ในทางพระพุทธศาสนาไม่ได้

มุ่งเน้นให้ค้นหาคำตอบเรื่องอจินไตยเป็นสำคัญ แต่เน้นให้ปฏิบัติตามหลักมรรคมีองค์ 8 เพื่อความหลุดพ้นจากกิเลส เพราะเมื่อปฏิบัติจนบรรลุเป็นพระอรหันต์แล้วก็จะหมดความสงสัยในเรื่องเหล่านี้ได้เอง

คำสำคัญ: กัมมวิบาก, ฌานวิสัย, พุทธวิสัย, โลกจินตา, อจินไตย

Abstract

The acinteyya is the subjective nature of the Lord of Buddha thought including contemplative Buddhist vision, contemplative Vegas nature, karma, and the effects of acinteyya ideas. Buddhism said that acinteyya is not the idea that should be considered because we cannot find the answer with rumination. When the subject came up, Buddhists do not dare to criticize and to find answers. Sometimes, when the questions they cannot answer, it is often claimed that the matter was acinteyya, but the matter was not acinteyya.

The principles of Buddhism acinteyya are the idea that can touch and understand by putting more effort in and placing the right attitude. The fact that we quest for the acinteyya cannot just think or guess, we cannot get the answer that way. We can find the answer through education and practice properly. The only way to get to know Buddha nature in detail is to perform acts to enlightenment as the Buddha. People want to read the other minds; people are aware of a practice of meditation and contemplation. If people must achieve the contemplation of the mind, people have to study the effects of karma and retribution. The world will know Jinta, people would have to study the teachings on cosmology such as the recipe Akkad. However, Buddhism does not aim to find the best acinteyya. Buddhism focuses on compliance with the 8 extrication for enlightenment, because the practice is to achieve the noble, it will put no doubt on these matters on their own.

Keywords: the karma, contemplative nature, Buddha nature, the world of imagination, acinteyya

บทนำ

หากจะมีคำถามว่า ชาวพุทธควรวางท่าทีต่อเรื่องอจินไตยอย่างไร? คำตอบที่สั้นและง่ายที่สุด คือ “ไม่ควรคิด” หรือถ้าตอบเป็นภาษาปัจจุบันแบบไม่เป็นทางการก็คือ “อย่ามโน” แต่การตอบเพียงแค่นี้ ย่อมไม่สามารถบรรเทาความสงสัยของคนลงได้ และอาจยิ่งเพิ่มความสงสัยขึ้นไปอีก เพราะความสงสัยเป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิดด้วยกันทุกคน มนุษย์จึงมีคำถามตั้งแต่เริ่มหัดพูดได้ เมื่อยังเป็นเด็กมนุษย์ก็มักถามปัญหาไถ่ถามตามประสาเด็กว่าอะไรและทำไม เช่น สิ่งนี้คืออะไร สิ่งนั้นคืออะไร ทำไมนกจึงบินได้ ทำไมปลาจึงว่ายน้ำได้ เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ มนุษย์ก็เริ่มถามปัญหาที่สลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เช่น ทำอย่างไรเราจึงจะบินได้อย่าง

นก โลกเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ทำไมคนเราจึงเกิดมาแตกต่างกัน จากความสงสัยทั้งหลายทำให้มนุษย์ศึกษาค้นคว้าและประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ มากมาย แม้แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์(เจ้าชายสิทธัตถะ)ก็ทรงมีความสงสัยเกี่ยวกับเรื่องโลกและชีวิตว่าทำอย่างไรจึงจะพ้นจากความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตาย จากนั้นจึงทรงค้นหาทางหลุดพ้นไปจากสิ่งเหล่านี้และได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในที่สุด

เนื่องจากความสงสัยของมนุษย์ไม่มีขีดจำกัด แต่ปัญญาและเวลาของมนุษย์ในการแสวงหาคำตอบที่ตนสงสัยมีจำกัด การคิดสงสัยในบางเรื่องจึงไม่สามารถหาคำตอบได้ ในทางศาสนาทั้งศาสนาแบบเทวนิยมและอเทวนิยมต่างก็มีคำสอนที่กล่าวถึงสิ่งที่ไม่อาจหาคำตอบได้ด้วยการคิดสงสัย เช่น ความสงสัยเกี่ยวกับพระเจ้า ความสงสัยเกี่ยวกับกฎแห่งกรรม และความจริงทางธรรมชาติซึ่งอยู่นอกเหนือสติปัญญาของมนุษย์ทั่วไป แม้ว่ามนุษย์จะพยายามใช้เทคโนโลยีและเครื่องมือที่ทันสมัยมาช่วยค้นหาความจริง แต่ก็ยังไม่สามารถพิสูจน์เรื่องบางอย่างได้ คำสอนบางเรื่องในแต่ละศาสนาจึงต้องอาศัยศรัทธาเป็นสำคัญ

สำหรับพระพุทธศาสนานั้น แม้จะทราบกันโดยทั่วไปว่าเป็นศาสนาแห่งปัญญาก็ยังมีการกล่าวถึงสิ่งที่ไม่ควรคิดไว้คือเรื่องอจินไตย เพราะคิดไปก็ไม่สามารถหาคำตอบได้ ซึ่งทำให้เสียเวลาในชีวิตไปเปล่า ๆ ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาพระพุทธศาสนาให้เข้าใจอย่างถูกต้องอาจคิดว่า การสอนเรื่องอจินไตยทำให้มนุษย์คิดไม่เป็นและไม่เกิดการพัฒนาคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ บางคนกล่าวตำหนิพระพุทธเจ้าที่ไม่ทรงตอบปัญหาอันเป็นเรื่องอจินไตยว่าคงเป็นเพราะพระองค์ไม่ทราบคำตอบ และบางคนก็เห็นว่าคำสอนเรื่องอจินไตยเป็นการขัดขวางความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งถ้ามองอย่างผิวเผินโดยไม่ได้ศึกษาพระพุทธศาสนาให้เข้าใจอย่างแท้จริงแล้วก็อาจทำให้คิดเช่นนั้นได้ นอกจากนี้ ยังมีชาวพุทธจำนวนไม่น้อยที่ไม่เข้าใจว่าเรื่องอจินไตยคืออะไรบ้าง ทราบแต่เพียงว่าเป็นเรื่องที่ไม่ควรคิดและหาคำตอบไม่ได้ เมื่อมีประเด็นปัญหาหรือได้รับคำถามเกี่ยวกับเรื่องอจินไตยหรือคำถามอื่นที่ตนไม่สามารถหาคำตอบได้จึงมักอ้างว่าเป็นเรื่องอจินไตย โดยไม่กล้าวิพากษ์วิจารณ์และไม่กล้าแสดงความคิดเห็นหรือวางท่าที่ไม่ถูกต้องในเรื่องเหล่านี้ ดังนั้น การศึกษาทำความเข้าใจเรื่องอจินไตยอย่างถูกต้องว่าอจินไตยคืออะไร ทำไมพระพุทธศาสนาจึงจัดว่าเป็นเรื่องที่ไม่ควรคิด และเราควรวางท่าทีหรือแสดงทระนนะต่อเรื่องอจินไตยอย่างไร จึงมีความสำคัญและจำเป็นสำหรับชาวพุทธ

แนวคิดเรื่องอจินไตย 4 อย่าง

ในอจินตยสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องอจินไตยไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย อจินไตย (เรื่องไม่ควรคิด) 4 ประการนี้ บุคคลไม่ควรคิด ใครคิดพึงมีส่วนแห่งความเป็นบ้า ความเดือดร้อน อจินไตย 4 ประการอะไรบ้าง คือ 1. พุทธวิสัย

ของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย 2. ฌานวิสัยของผู้ได้ฌาน 3. วิบากแห่งกรรม 4. ความคิดเรื่องโลก ภิกษุทั้งหลาย อจินไตย 4 ประการนี้บุคคลไม่ควรคิด ใครคิดพึงมีส่วนแห่งความเป็นบ้า ความเดือดร้อน” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 21 ข้อที่ 77 หน้าที่ 122)

ในอจินไตยทั้ง 4 อย่างนี้ มีความหมายอย่างไร ทำไมจึงไม่ควรคิด และเราควรจะปฏิบัติหรือวางท่าทีต่อเรื่องเหล่านี้อย่างไร ผู้เขียนจะขอกล่าวตามลำดับ ดังนี้

1. พุทธวิสัย พระอรธรรกถาจารย์ได้ให้คำจำกัดความของคำว่าพุทธวิสัยหรือวิสัยของพระพุทธเจ้าไว้ว่า หมายถึง ความเป็นไปและอานุภาพแห่งพระพุทธานุภาพทั้งหลายมีพระสัพพัญญุตญาณ เป็นต้น (อรธรรกถาภาษาบาลี เล่มที่ 2 ข้อที่ 77 หน้าที่ 236) ดังนั้น ในบทความนี้ผู้เขียนจึงเน้นอธิบายพุทธวิสัยในส่วนที่เป็นพระสัพพัญญุตญาณ คือ ส่วนที่เป็นพระปัญญาคุณของพระพุทธเจ้าเป็นหลัก

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ได้ให้ความหมายของพระสัพพัญญุตญาณว่า หมายถึง ญาณคือความเป็นพระสัพพัญญู, พระปรีชาหยั่งรู้สิ่งทั้งปวง ทั้งที่เป็นอดีต ปัจจุบัน และอนาคต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553:475)

พระไตรปิฎกได้แสดงเรื่องพระสัพพัญญุตญาณของพระพุทธเจ้าไว้ว่า สัพพัญญุตญาณของพระตถาคตเป็นอย่างไร คือ ชื่อว่าสัพพัญญุตญาณ เพราะรู้สังขตธรรมและอสังขตธรรมทั้งปวง ไม่มีอะไรเหลือ ชื่อว่าอนาวรณญาณ เพราะไม่มีเครื่องกั้นในญาณนั้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 31 ข้อที่ 119 หน้าที่ 183)

ชื่อว่าสัพพัญญุตญาณ เพราะรู้ธรรมส่วนอนาคตทั้งปวง ชื่อว่าอนาวรณญาณ เพราะไม่มีเครื่องกั้นในญาณนั้น ชื่อว่าสัพพัญญุตญาณ เพราะรู้ธรรมส่วนอดีตทั้งปวง ชื่อว่าอนาวรณญาณ เพราะไม่มีเครื่องกั้นในญาณนั้น ชื่อว่าสัพพัญญุตญาณ เพราะรู้ธรรมส่วนปัจจุบันทั้งปวง ชื่อว่าอนาวรณญาณ เพราะไม่มีเครื่องกั้นในญาณนั้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 31 ข้อที่ 120 หน้าที่ 183)

จากความหมายดังกล่าวมาทั้งหมดนี้ ทำให้สรุปได้ว่าพุทธวิสัยของพระพุทธเจ้าก็คือ อานุภาพของพระพุทธเจ้าที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะพระองค์ที่มนุษย์ธรรมดาและแม้แต่พระอรหันต์ทั่วไปไม่สามารถมีได้ และไม่สามารถรู้ได้ทั้งหมด ซึ่งแสดงออกมาในรูปแบบที่เรียกว่าพระพุทธานุภาพ โดยสรุป มี 3 อย่าง คือ ปัญญาคุณ พระคุณคือพระปัญญา (wisdom) วิสุทธิคุณ พระคุณคือความบริสุทธิ์ (purity) และกรุณาคุณ พระคุณคือพระมหากรุณา (compassion) ในพระคุณ 3 อย่างนี้ ข้อที่เป็นหลักและกล่าวถึงทั่วไปในคัมภีร์ต่าง ๆ มี 2 อย่าง คือ ปัญญาและกรุณา ส่วนวิสุทธิเป็นพระคุณเนื่องอยู่ในพระปัญญาอยู่แล้ว เพราะเป็นผลเกิดเองจากการตรัสรู้

คัมภีร์ทั้งหลายจึงไม่แยกไว้เป็นข้อหนึ่งต่างหาก (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2545: 223) พระคุณที่ขยายออกเป็น 9 อย่างนี้ เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วก็มี 2 หรือ 3 อย่างนี้เท่านั้น

บทความนี้จะกล่าวถึงพุทธวิสัยในส่วนที่เป็นพระสัพพัญญุตญาณ คือความเป็นพระสัพพัญญูของพระพุทธเจ้า ผู้ทรงรู้แจ้งในสรรพสิ่งทั้งหลาย อันเป็นส่วนหนึ่งของพระปัญญาคุณของพระองค์ ซึ่งเป็นพระคุณที่เหนือวิสัยของมนุษย์ธรรมดาทั่วไปหรือแม้แต่พระอรหันต์จะเข้าถึงได้ กล่าวคือพระปัญญาของพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่า ทศพลญาณ (บาลีเรียก ตถาคตพลญาณ 10 คือ พระญาณอันเป็นกำลังของพระตถาคต 10 ประการ ที่ทำให้พระองค์สามารถบั่นลือสืหนาทประกาศพระศาสนาได้มั่นคง) ได้แก่

1. ฐานาฐานญาณ ปรีชาหยั่งรู้ฐานะและอฐานะ คือ รู้กฎธรรมชาติเกี่ยวกับขอบเขตและขีดขั้นของสิ่งทั้งหลายว่า อะไรเป็นไปได้ อะไรเป็นไปไม่ได้ และแค่ไหนเพียงไร โดยเฉพาะในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล และกฎเกณฑ์ทางจริยธรรมเกี่ยวกับสมรรถวิสัยของบุคคล ซึ่งจะได้รับผลกระทบที่ดีและชั่วต่าง ๆ กัน

2. กรรมวิปากญาณ ปรีชาหยั่งรู้ผลของกรรม คือ สามารถกำหนดแยกการให้ผลอย่างสลับซับซ้อน ระหว่างกรรมดีกับกรรมชั่ว ที่สัมพันธ์กับปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ มองเห็นรายละเอียดและความสัมพันธ์ภายในกระบวนการก่อผลของกรรมอย่างชัดเจน

3. สัพพัตถคามินีปฏิปทาญาณ ปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่คติทั้งปวง คือ สุกคติ หรือพ้นจากคติ หรือปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่อรรถประโยชน์ทั้งปวง กล่าวคือ ทิฏฐธัมมิกัตถะ สัมปรายิกัตถะ หรือ ปรมัตถะ คือรู้ว่าเมื่อปรารภจะเข้าถึงคติหรือประโยชน์ใด จะต้องทำอะไรบ้าง มีรายละเอียดวิธีปฏิบัติอย่างไร

4. นานาธาตุญาณ ปรีชาหยั่งรู้สภาวะของโลกอันประกอบด้วยธาตุต่าง ๆ เป็นอนเอก คือ รู้สภาวะของธรรมชาติ ทั้งฝ่ายอุปาตินนกกสังขารและฝ่ายอนุปาตินนกกสังขาร เช่น รู้จักส่วนประกอบต่าง ๆ ของชีวิต สภาวะของส่วนประกอบเหล่านั้น พร้อมทั้งลักษณะและหน้าที่ของมันแต่ละอย่าง อาทิ การปฏิบัติหน้าที่ของขันธ์ อายตนะ และธาตุต่าง ๆ ในกระบวนการรับรู้ เป็นต้น และรู้เหตุแห่งความแตกต่างกันของสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น

5. นานาธมมุตติกญาณ ปรีชาหยั่งรู้ธมมุตติ คือ รู้อัธยาศัย ความโน้มเอียง ความเชื่อถือ แนวความสนใจ เป็นต้น ของสัตว์ทั้งหลายที่เป็นไปต่าง ๆ กัน

6. อินทริยโปรปริยัตตญาณ ปรีชาหยั่งรู้ความยิ่งและหย่อนแห่งอินทริย์ของสัตว์ทั้งหลาย คือ รู้ว่าสัตว์นั้น ๆ มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา แคไหน เพียงใด มีกิเลสมาก กิเลสน้อย มีอินทริย์อ่อน หรือแก่กล้า สอนง่ายหรือสอนยาก มีความพร้อมที่จะตรัสรู้หรือไม่

7. ภูมนาทิสังกิเลสชาติญาณ ปรีชาหยั่งรู้ความเศร้าหมอง ความผ่องแผ้ว การออกแห่งภูม วิโมกข์ สมาธิและสมาบัติทั้งหลาย

8. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ปรีชาหยั่งรู้อันทำให้ระลึกภพที่เคยอยู่ในหนหลังได้
9. จุตูปปาตญาณ ปรีชาหยั่งรู้จติและอุบัติของสัตว์ทั้งหลายอันเป็นไปตามกรรม
10. อาสวักขยญาณ ปรีชาหยั่งรู้ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2545: 237-238)

พระคุณทั้งหลายของพระองค์นี้ บุคคลทั่วไปไม่อาจจะรู้ได้ด้วยการนึกคิดเอาเองว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ทำไมจึงเป็นเช่นนี้ ซึ่งถ้ามองตามหลักความเป็นจริงแล้วก็นับว่ามีเหตุผลที่ควรจะเป็นอย่างนั้น เพราะแม้แต่วิสัยของผู้มีปัญญามากกับผู้มีปัญญาน้อยที่เราประสบพบเห็นกันโดยทั่วไปในสังคมก็ยังคงมีความแตกต่างกันมาก เรื่องเดียวกันผู้มีปัญญามากอาจมองเห็นเป็นโอกาสแต่ผู้มีปัญญาน้อยอาจมองเห็นเป็นปัญหาหรือวิกฤตได้ ไม่ต้องกล่าวถึงปัญญาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นพระสัพพัญญูกับคนทั่วไปจะมีความแตกต่างกันสักเพียงไหน และไม่ใช่แค่บุคคลทั่วไปซึ่งยังเป็นผู้มีกิเลสเท่านั้นที่ไม่สามารถทราบพุทธวิสัยได้ แม้แต่พระอรหันตสาวกทั้งหลายผู้สิ้นอาสวะกิเลสทั้งหลายก็ไม่อาจทราบพุทธวิสัยได้ทั้งหมด เพียงแต่ท่านเหล่านั้นไม่มีความสงสัยในพุทธวิสัย เพราะตัดวิจิตรจินาคือความสงสัยได้แล้ว

2. ฌานวิสัย พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ได้ให้ความหมายของฌานไว้ว่า การเพ่งอารมณ์จนใจแน่วแน่เป็นอัปปนาสมาธิ, ภาวะจิตสงบประณีต ซึ่งมีสมาธิเป็นองค์ธรรมหลัก (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2545: 88) ฌานนั้นแบ่งออกเป็น 4 ชั้น ตามการจำแนกแบบพระสุตตันตปิฎก (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 19 ข้อที่ 923-924 หน้าที่ 448-449) หรือ 5 ชั้น ตามการจำแนกแบบพระอภิธรรมปิฎก (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 34 ข้อที่ 163 หน้าที่ 386)

ฌาน 4 คือ 1) ปฐมฌาน มืองค์ 5 ได้แก่ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา 2) ทุตติยฌาน มืองค์ 3 ได้แก่ ปีติ สุข เอกัคคตา 3) ตติยฌาน มืองค์ 2 ได้แก่ สุข เอกัคคตา 4) จตุตถฌาน มืองค์ 2 ได้แก่ อุเบกขา เอกัคคตา ส่วนฌาน 5 ก็เหมือนกับฌาน 4 แต่ตามแบบอภิธรรม ท่านแบ่งให้ละเอียดออกไป โดยเพิ่มข้อ 2 แทรกเข้ามา คือ 1) ปฐมฌาน มืองค์ 5 ได้แก่ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา 2) ทุตติยฌาน มืองค์ 4 ได้แก่ วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา ข้อ 3), 4), 5) ตรงกับ ข้อ 2), 3), 4) ในฌาน 4 ตามลำดับ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2545: 88-89)

บุคคลผู้ได้ฌาน เรียกว่า ฌานลาภีบุคคล การที่จะทำได้มีฌานหรือทำให้ฌานเกิดขึ้นนั้น จะต้องเจริญสมถกรรมฐานมีการเจริญกสิณ 10 เป็นต้น เมื่อได้ฌานแล้วย่อมทำให้สามารถมีฤทธิ์เหนือคนธรรมดาทั่วไป เช่น ฌานที่เกิดจากการเจริญปฐวิกสิณ(การทำสมาธิด้วยการเพ่งดินเป็นอารมณ์) ย่อมสามารถเนรมิตคนเดียวให้เป็นหลายคน เนรมิตแผ่นดินขึ้นในอากาศหรือในน้ำแล้วเดินไปด้วยเท้าได้ สำเร็จจริยาบถยืนและนั่งเป็นต้นในอากาศหรือในน้ำได้ (พระพุทธโฆสะเถระ, 2556: 310) ฌานที่เกิดจากการเจริญอาโปกสิณ(การทำสมาธิด้วยการเพ่งน้ำเป็นอารมณ์)

ย่อมสามารถดำลงไปในพื้นที่ดิน และผุดโผล่พื้นแผ่นดินขึ้นมาได้ บันดาลให้ฝนตกได้ บันดาลให้เกิดเป็นแม่น้ำและเป็นมหาสมุทรเป็นต้นได้ บันดาลแผ่นดิน ภูเขา และปราสาทเป็นต้นให้ ห้วนไหวสั่นสะเทือนได้ เป็นต้น (พระพุทธโฆสเถระ, 2556: 310)

เรื่องของฌานและบุคคลผู้ได้ฌานในระดับโลกียะมีมาก่อนพระพุทธศาสนา เช่น พวกฤๅษีและนักบวชนอกพระพุทธศาสนาก็มีจำนวนไม่น้อยที่ได้ฌานสามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ แม้แต่อาฬารดาบสและอุทกดาบสผู้ที่พระโฬิสต์ว์มอบตัวเป็นศิษย์ก่อนที่จะแสวงหาหนทางตรัสรู้ด้วยพระองค์เองก็ได้ฌานสมาบัติ แต่ในทางพระพุทธศาสนานั้นการได้ฌานสมาบัติยังไม่ถือว่าเป็นจุดหมายสูงสุด เพราะฌานในระดับโลกียะสามารถเสื่อมได้ และผู้ที่ได้ฌานแล้วแต่ถ้ายังเป็นปุถุชนคือยังมีกิเลสอยู่ครบย่อมมีทั้งคุณและโทษ หากใช้ฤทธิ์อันเกิดจากฌานนั้นสนองกิเลสของตนเอง ดังเช่นตัวอย่างการใช้ฤทธิ์ในทางที่ผิดของพระเวททัต (อรรถกถาภาษาบาลี เล่มที่ 1 ข้อที่ 2 หน้าที่ 181-202) เป็นต้น

อีกคำหนึ่งที่มีรูปและเสียงคล้ายกับคำว่าฌาน ซึ่งทำให้คนจำนวนไม่น้อยที่ไม่ได้ศึกษาพระพุทธศาสนาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้มักเกิดความสับสนเมื่อนำไปใช้พูดหรือเขียน คือ คำว่า ญาณ ซึ่งแปลว่า ความรู้, ปรัชญา, วิชา, วิชาความรู้; เช่น ญาณ 3 ได้แก่ อดีตังสญาณ ญาณในส่วนอดีต อนาคตังสญาณ ญาณในส่วนอนาคต ปัจจุบันังสญาณ ญาณในส่วนปัจจุบัน; ญาณ 3 อีกหมวดหนึ่ง ได้แก่ สังขญาณ หยั่งรู้ริยสังแต่ละอย่าง กิจจญาณ หยั่งรู้กิจในอริยสังกตญาณ หยั่งรู้กิจอันได้ทำแล้วในอริยสัง; อีกหมวดหนึ่ง ได้แก่ วิชชา 3 หรือญาณ 16 คือ ญาณที่เกิดแก่ผู้บำเพ็ญวิปัสสนาโดยลำดับตั้งแต่ต้นจนถึงจุดหมาย คือ มรรค ผล นิพพาน 16 อย่าง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553: 89-90) เมื่อว่าโดยสรุปแล้ว ฌานคือส่วนของสมาธิ เป็นผลที่เกิดจากการเจริญสมถกรรมฐาน ญาณคือส่วนของปัญญา เป็นผลที่เกิดจากการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน

3. กัมมวิบาก พระพุทธศาสนาได้สอนเรื่องหลักกรรมไว้มาก เพราะถือเป็นเรื่องใหญ่ที่มีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ในบทความนี้จะได้กล่าวถึงความหมายของกรรมและการให้ผลของกรรมโดยสังเขป กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ ทำด้วยความจงใจหรือตั้งใจทำ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เช่น ขุดหลุมพรางดักคนหรือสัตว์ให้ตกลงไปตาย เป็นกรรม แต่ขุดบ่อน้ำไว้กินใช้ สัตว์ตกลงไปตายเอง ไม่เป็นกรรม (แต่ถ้ารู้ยั่วบ่อน้ำที่ตนขุดไว้อยู่ในที่ซึ่งคนจะพลัดตกได้ง่าย แล้วปล่อยปละละเลย มีคนตกลงไปตาย ก็ไม่พ้นเป็นกรรม) การกระทำที่ดีเรียกว่า “กรรมดี” ที่ชั่ว เรียกว่า “กรรมชั่ว” โดยจำแนกตามคุณภาพ หรือตามธรรมที่เป็นมูลเหตุ มี 2 อย่าง คือ อกุศลกรรม(กรรมชั่ว) และกุศลกรรม(กรรมดี) จำแนกตามทวารคือทางที่ทำการกรรม มี 3 อย่าง คือ กายกรรม การกระทำทางกาย วาจากรรม การกระทำทางวาจา และมโนกรรม การกระทำทางใจ ((พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553: 4) ฝ่ายที่เป็น

อกุศลกรรม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทุจริต 3 ได้แก่ 1) กายทุจริต ความประพฤติชั่วด้วยกาย 2) วาจาทุจริต ความประพฤติชั่วด้วยวาจา 3) มโนทุจริต ความประพฤติชั่วด้วยใจ ฝ่ายที่เป็นกุศลกรรม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สุจริต 3 ได้แก่ 1) กายสุจริต ความประพฤติชอบด้วยกาย 2) วาจาสุจริต ความประพฤติชอบด้วยวาจา 3) มโนสุจริต ความประพฤติชอบด้วยใจ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 11 ข้อที่ 305 หน้าที่ 260)

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของกัมมวิบากหรือกรรมวิบากว่า หมายถึง ผลของกรรม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 16) เรื่องกรรมวิบาก คือ การให้ผลของกรรมนี้นับว่าเป็นเรื่องหนึ่งที่มีความสลับซับซ้อนมาก เพราะกรรมบางอย่างให้ผลในชาตินี้ กรรมบางอย่างให้ผลแบบข้ามภพข้ามชาติ คือ ให้ผลในชาติหน้าบ้าง ให้ผลในชาติต่อ ๆ ไปบ้าง (พระพุทธโฆสะเถระ, 2556: 999-1000) เช่น กรรมวิบากของพระมหาโมคคัลลานะ ซึ่งในอดีตชาติท่านเคยทุบตีบิดา มารดา มาในชาตินี้ท่านจึงถูกโจรทุบตี แม้ชาตินี้ท่านจะไม่ได้ทำกรรมดังกล่าว นอกจากนี้ ท่านยังเป็นพระอรหันตสาวกที่มีฤทธิ์มากที่สุดในบรรดาพระสาวกของพระพุทธเจ้า แต่ก็ไม่สามารถหนีจากกรรมวิบากได้ เมื่อกรรมวิบากเป็นเรื่องที่มีความสลับซับซ้อนและคนส่วนใหญ่ไม่สามารถทราบเหตุที่ตนหรือบุคคลอื่นเคยสร้างไว้ในอดีตชาติได้ กรรมวิบากจึงเป็นเรื่องที่สร้างความสงสัยและสับสนให้แก่คนทั้งหลายมาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะในแง่ที่เกี่ยวข้องหลักคำสอนทางศาสนาที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ซึ่งบางครั้งก็ปรากฏผลให้เห็นว่าเป็นไปตามหลักคำสอนนี้ แต่บางครั้งก็ปรากฏผลให้เห็นว่าเป็นไปในทางที่ตรงกันข้าม กล่าวคือ คนทำดีกลับตกต่ำ คนทำชั่วกลับเจริญรุ่งเรือง จึงทำให้คนจำนวนมากเกิดความสงสัยว่าหลักกรรมและการให้ผลของกรรมนั้นมีอยู่จริงหรือไม่ เมื่อสงสัยแล้วก็พยายามครุ่นคิดหาคำตอบกัน แต่ก็ไม่อาจหาคำตอบที่กระจ่างชัดได้ อีกอย่างหนึ่ง เนื่องจากการที่ไม่ได้ศึกษาหลักกรรมและการให้ผลของกรรมอย่างถูกต้อง เวลาเกิดเรื่องไม่ดีกับตนเอง คนจำนวนมากจึงมักคิดว่าทำไมทำดีแล้วไม่ได้ดี โดยมักจะเข้าข้างตนเองจนลืมนึกไปในขณะที่ตนกำลังทำความดีอยู่นั้น บางครั้งก็เผลอทำความชั่วควบคู่กันไปด้วยไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง กล่าวคือ ไม่ทางกายก็ทางวาจาหรือทางใจ ฉะนั้น จะหวังให้ผลดีเกิดกับตนเองอย่างเดียวย่อมเป็นไปไม่ได้

ตามหลักพระพุทธศาสนา กรรมวิบากหรือการให้ผลของกรรมนั้น มีทั้งให้ผลชั้นใน คือ ผลที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ และผลชั้นนอก คือ ผลที่เกี่ยวข้องกับโลกธรรม 8 ได้แก่ ลาภ เสื่อม ลาภ ยศ เสื่อมยศ สรรเสริญ นินทา สุข ทุกข์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 23 ข้อที่ 5-6 หน้าที่ 202-206) โดยแบ่งการให้ผลออกเป็น 4 ระดับ ดังนี้

1. ระดับภายในจิตใจ กรรมทำให้เกิดผลภายในจิตใจ มีการสั่งสมคุณสมบัติคือกุศลธรรมและอกุศลธรรม คุณสมบัติและสมรรถภาพของจิต มีอิทธิพลปรุงแต่งความรู้สึกนึกคิด ความโน้มเอียง ความนิยมชมชอบ และความสุข ความทุกข์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม

2. ระดับบุคลิกภาพ กรรมทำให้เกิดผลในด้านการสร้างเสริมนิสัย ประจักษ์ลักษณะ ความประพฤติการแสดงออก ท่าที การวางตนปรับตัว อาการตอบสนอง ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ กับคนอื่น ๆ และต่อสถานการณ์หรือสภาพแวดล้อมทั่ว ๆ ไปอย่างไรบ้าง การให้ผลระดับนี้ ต่อเนื่องออกมาจากระดับที่ 1 นั้นเอง และมีขอบเขตคาบเกี่ยวกัน แต่แยกพิจารณาเพื่อมองเห็น แง่มุมของการให้ผลชัดเจนยิ่งขึ้น

3. ระดับวิถีชีวิตของบุคคล กรรมชักนำความเป็นไปในชีวิตของบุคคล ทำให้เขาได้รับ ประสบการณ์ที่น่าปรารถนา ประสบผลตอบสนองจากภายนอก พบความเลื่อมความเจริญ ความล้มเหลว ความสำเร็จ ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ และความสูญเสียต่าง ๆ ที่ตรงข้าม ซึ่งรวม เรียกว่า โลกธรรมทั้งหลาย อย่างไรก็ตาม ผลระดับนี้อาจแยกมองได้สองด้าน คือ ผลสนองจาก ปัจจัยด้านอื่น ๆ ของสภาพแวดล้อมที่นอกจากคน และผลสนองจากปัจจัยด้านบุคคลอื่นและ สังคม

4. ระดับสังคม กรรมที่บุคคลและคนทั้งหลายกระทำ มีผลต่อการเป็นไปของสังคม อย่างไรบ้าง เช่น ทำให้เกิดความเลื่อม ความเจริญ ความร่มเย็นเป็นสุข ความทุกข์ยากเดือดร้อน ร่วมกันของมนุษย์ทั้งหลาย รวมทั้งผลจากการที่มนุษย์กระทำต่อสภาพแวดล้อมอื่น ๆ แล้ว ย้อนกลับมาหาตัวมนุษย์เอง (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543: 189-190)

ระดับที่ 1-2 คือ ระดับภายในจิตใจและระดับบุคลิกภาพ แม้เป็นระดับนามธรรมแต่คน ส่วนใหญ่ก็เข้าใจและสัมผัสได้ด้วยตนเอง เช่น เมื่อเราทำความดีก็รู้สึกอิ่มเอิบใจ ระดับที่ 4 คือ ระดับสังคมนั้นก็มองเห็นได้ชัด คนจึงไม่ค่อยสงสัยกันมากนัก ส่วนระดับที่ 3 คือ ระดับวิถีชีวิต ของบุคคล เป็นเรื่องที่สร้างความสงสัยและมีการถกเถียงกันมากที่สุด ดังที่ได้กล่าวในเบื้องต้นแล้วว่า บางครั้งคนทำดีแล้วไม่ได้ดี หรือทำชั่วแล้วกลับได้ดี ในที่นี้จึงจะขอกล่าวเน้นถึงการให้ผล ของกรรมในระดับที่ 3 เท่านั้น

ตามหลักของพระพุทธศาสนา ผลของการทำความดีหรือความชั่วในระดับวิถีชีวิตนี้จะ ปรากฏผลดีชั่วหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบการให้ผลของกรรมที่เรียกว่า สมบัติ 4 และ วิบัติ 4

สมบัติ 4 คือ ข้อดี, ความเพียบพร้อม, ความสมบูรณ์แห่งองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งอำนวย แก่การให้ผลของกรรมดี และไม่เปิดให้กรรมชั่วแสดงผล ได้แก่

1. คติสมบัติ ความถึงพร้อมด้วยคติ ในช่วงยาวหมายถึงเกิดในกำเนิดอันอำนวย หรือที่ เกิดอันเจริญ ในช่วงสั้นหมายถึง ที่อยู่ ที่ไป ทางดำเนินดีหรือทำถูกเรื่อง ถูกที่ คือ กรณีนั้น สภาพแวดล้อมนั้น สถานการณ์นั้น ถิ่นที่นั้น ตลอดถึงแนวทางดำเนินชีวิตขณะนั้น เอื้ออำนวย แก่การทำความดี หรือการเจริญงอกงามของความดี ทำให้ความดีปรากฏผลโดยง่าย

2. อุปธิสมบัติ ความถึงพร้อมด้วยรูปกาย ในช่วงยาวหมายถึงมีกายสง่า สวยงาม บุคลิกภาพดี ในช่วงสั้นหมายถึง ร่างกายแข็งแรง มีสุขภาพดี

3. กาลสมบัติ ความถึงพร้อมด้วยกาล ในช่วงยาว หมายถึง เกิดอยู่ในสมัยที่โลกมีความเจริญ หรือบ้านเมืองสงบสุข มีการปกครองที่ดี คนในสังคมอยู่ในศีลธรรม สามัคคีกัน ยกย่องคนดี ไม่ส่งเสริมคนชั่ว ในช่วงสั้นหมายถึงทำถูกกาล ถูกเวลา

4. ปโยคสมบัติ ความถึงพร้อมด้วยการประกอบความเพียร ในช่วงยาวหมายถึงฝึกฝนในทางที่ถูก นำความเพียรไปใช้ชวนช่วยประกอบการที่ถูกต้องดีงาม มีปกติประกอบกิจการงานที่ถูกต้อง ทำแต่ความดีงามอยู่แล้ว ในช่วงสั้นหมายถึงเมื่อทำกรรมดี ก็ทำให้ถึงขนาด ทำจริงจึงให้ครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ ใช้วิธีการที่เหมาะสมกับเรื่อง หรือทำความดีต่อเนื่องมาเป็นพื้นแล้ว กรรมดีที่ทำเสริมเข้าอีก จึงเห็นผลได้ง่าย ((พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2545: 136-137)

ส่วนวิบัติ 4 คือ ข้อเสีย จุดอ่อน ความบกพร่องแห่งองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งไม่อำนวยความสะดวกให้ผลของกรรมดี แต่เปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล ส่วนประกอบบกพร่อง เปิดช่องให้กรรมชั่ว ซึ่งตรงข้ามกับสมบัติ 4 ดังที่ได้กล่าวมา เป็นสิ่งที่จะต้องนำมาประกอบการพิจารณาในเรื่องการให้ผลของกรรม เพราะการปรากฏของวิบาก นอกจากอาศัยเหตุคือกรรมแล้ว ยังต้องอาศัยฐานคือ คติ อุปธิ กาละ และปโยคะ เป็นปัจจัยประกอบด้วย กล่าวคือ จะต้องพิจารณากรรมนิยาม โดยสัมพันธ์กับปัจจัยทั้งหลายที่เป็นไปตามนิยามอื่น ๆ ด้วย เพราะนิยามหรือกฎธรรมชาตินั้นมีหลายอย่าง มิใช่มีแต่กรรมนิยามอย่างเดียว (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2545: 135-136)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความเห็นในเรื่องกรรมวิบากไว้ว่า “อย่างไรก็ดี ท่านยอมรับว่ากระบวนการให้ผลของกรรมนี้ เป็นเรื่องละเอียดซับซ้อนยิ่ง พันวิสัยแห่งความคิด ไม่อาจคิดให้เห็นแจ่มแจ้ง บาลีจัดเป็นอนิจนัตถ์ คือ สิ่งที่ไม่ควรคิดอย่างหนึ่ง ท่านว่าถ้าขึ้นครุ่นคิดก็มีส่วนที่จะอึดอันเป็นบ้า ที่ท่านว่าอย่างนี้ มิใช่หมายความว่าพระพุทธเจ้าทรงห้ามไม่ให้เราคิด เพียงแต่ทรงแสดงความจริงไปตามธรรมดาว่า เรื่องนี้คิดเอาไม่ได้หรือไม่อาจจะเข้าใจได้สำเร็จด้วยการคิดหาเหตุผล แต่เป็นเรื่องที่เข้าใจได้ด้วยการเรียนรู้ และเมื่อคิดไปจะเกิดเป็นบ้าขึ้น ก็มีใช่เป็นเพราะพระพุทธเจ้าหรือใครลงโทษหรือทำให้บ้า แต่ผู้คิดเป็นบ้าไปตามธรรมดาของเขาเอง เพราะคิดอึดอันตันวนไป” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543: 194-195)

4. โลกจินตา พระอรธกถาจารย์ได้ให้ความหมายของโลกจินตาหรือโลกจินตาวา หมายถึงความคิดว่าใครสร้างดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ใครสร้างมหาสมุทร ใครให้สัตว์เกิด ใครสร้างภูเขา ใครสร้างต้นมะม่วง ต้นตาล และต้นมะพร้าว เป็นต้น (อรรถกถาภาษาบาลี เล่มที่ 2 ข้อที่ 77 หน้าที่ 360) ความคิดดังกล่าวนี้ ทางพระพุทธศาสนาจัดว่าเป็นอนิจนัตถ์ คือ เรื่องที่ไม่ควรคิด เพราะคิดเท่าไรก็ไม่สามารถหาคำตอบได้ แม้ว่าเรื่องโลกและจักรวาลจะ

เป็นสิ่งที่ไม่ควรคิด แต่ก็เป็นเรื่องที่คนทุกยุคทุกสมัยพยายามครุ่นคิดและค้นคว้าหาคำตอบกัน ด้วยวิธีการต่าง ๆ เท่าที่จะสามารถทำได้ตามยุคสมัยของตน

ในสมัยปัจจุบัน มีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์มาก วิทยาศาสตร์ทำให้เกิดการค้นพบเรื่องราวอันลึกลับของธรรมชาติที่ถูกปกปิดมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานให้ปรากฏต่อมนุษยชาติ ในการค้นพบครั้งสำคัญนั้น เรื่องโลกและจักรวาลเป็นเรื่องหนึ่งที่มีการกล่าวถึงกันมาก เพราะโลกและจักรวาลเป็นที่อาศัยของมนุษย์และมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ดังนั้น เราจึงได้ทราบการค้นพบทฤษฎีต่าง ๆ เกี่ยวกับโลกและจักรวาลมากขึ้นเรื่อย ๆ นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งองค์กรมากมายเพื่อศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้เป็นการเฉพาะ รวมถึงเปิดให้มีการเรียนการสอนในสถาบัน การศึกษาต่าง ๆ ทั่วโลกอย่างกว้างขวางอีกด้วย เมื่อกล่าวถึงทฤษฎีที่ว่าด้วยการกำเนิดของโลกและสรรพสิ่งนั้น มี 2 ทฤษฎีหลัก คือ ทฤษฎีที่ว่าด้วยโลกนั้นถูกสร้างโดยพระเจ้า ซึ่งแนวคิดนี้มีอยู่ในศาสนาเทวนิยมต่าง ๆ เช่น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และทฤษฎีที่ว่าด้วยการวิวัฒนาการของโลกและสรรพสิ่ง กล่าวคือ เป็นการมองโลกว่าโลกนั้นไม่ได้มีผู้สร้าง หากเกิดขึ้นจากการพัฒนาการของธรรมชาติและสรรพสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ ซึ่งกระแสแนวคิดนี้จะปรากฏอยู่ในพระพุทธรศาสนาและกลุ่มนักคิดตะวันตกบางคน เช่น ชาร์ล ดาววิน

ในครั้งพุทธกาลก็มีคนสงสัยเรื่องโลกและจักรวาลกันมากเช่นเดียวกับสมัยปัจจุบัน แต่สมัยนั้นไม่มีเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์สำหรับใช้ค้นหาคำตอบในเรื่องนี้ ผู้มีความสงสัยจึงต้องสอบถามปัญหากับศาสดาเจ้าลัทธิต่าง ๆ แม้แต่พระพุทธเจ้าก็ถูกถามปัญหานี้ด้วยเหมือนกัน เช่น สมัยหนึ่ง ท่านพระมาลुकยบุตร ได้เกิดความคิดคำนึงว่า

“ทฤษฎีที่พระผู้มีพระภาคไม่ตรัสตอบ ทรงงด ทรงวางเฉยเหล่านี้ คือ ทฤษฎีว่า ‘โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่ สุด โลกไม่มีที่ สุด’ ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก หลังจากตายแล้ว ตถาคตไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้ว ตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่’ การที่พระผู้มีพระภาคไม่ทรงตอบทฤษฎีเหล่านั้นแก่เรา เราไม่พอใจ เราไม่พอใจ เราจักเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอีก จะทูลถามเนื้อความนั้น ถ้าพระผู้มีพระภาคจักตรัสตอบเราว่า ‘โลกเที่ยง ฯลฯ’ หลังจากตายแล้ว ตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่’ เราก็จักประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคต่อไป ถ้าพระผู้มีพระภาค จักไม่ตรัสตอบเราว่า ‘โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่ สุด โลกไม่มีที่ สุด’ ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็

มิใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่’ เราก็จักลาสิกขาไปเป็นคฤหัสถ์” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 13 ข้อที่ 122 หน้าที่ 133-134)

ต่อมาท่านพระมาลunkyบุตรก็ได้เข้าไปเฝ้าและกราบทูลถามปัญหานี้แก่พระผู้มีพระภาค พระองค์ทรงย้อนถามว่าเราได้มีการตกลงกันไว้ก่อนหรือเปล่าว่า เมื่อท่านพระมาลunkyบุตรบวชแล้ว พระองค์จะตอบปัญหาเหล่านี้ และถ้าพระองค์ไม่ตอบปัญหาเหล่านี้ ท่านพระมาลunkyบุตรจะลาสิกขา ท่านพระมาลunkyบุตรกราบทูลว่า ‘ไม่ได้ตกลงกันไว้’ พระองค์จึงตรัสว่า ‘เมื่อเป็นเช่นนั้นจะมาทวงเอาอะไรกับใคร’ และทรงอุปมาด้วยบุรุษผู้ต้องศรอาบยาพิษอย่างร้ายแรง โดยสรุปความได้ว่า เมื่อบุรุษต้องลูกศรที่อาบยาพิษอย่างร้ายแรง มิตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิตของบุรุษนั้นไปหาแพทย์ผู้ชำนาญในการผ่าตัดมารักษา ถ้าบุรุษผู้ต้องลูกศรนั้นกล่าวว่า ‘ตราบดีที่เรายังไม่รู้จักคนที่ยิงว่าเป็นใคร ธนูที่เขาใช้ยังเป็นชนิดไหน สายธนูที่เขาใช้ยังเป็นสายที่ทำด้วยอะไร ลูกธนูที่เขาใช้ยังเป็นธนูที่ทำด้วยไม้อะไร หางเกาทัณฑ์ที่เขาใช้ยังเป็นหางที่เสียบด้วยขนปีกนกชนิดใด เกาทัณฑ์ที่เขาใช้ยังเป็นสิ่งที่เขาฟันด้วยเอ็นอะไร ลูกธนูที่เขาใช้ยังเป็นหัวลูกศรชนิดไหน ตราบนั้นเราก็จักไม่ถอนลูกศรนี้ออกไป’ ต่อให้บุรุษนั้นตายไป เขาก็จะไม่รู้เรื่องนั้นเลย ฉะนั้น บุคคลใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ตราบดีที่พระผู้มีพระภาคไม่ตรัสตอบว่า ‘โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่’ ตราบนั้น เราก็จักไม่ประพจน์พรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค’ ต่อให้บุคคลนั้นตายไป ตถาคตก็ไม่ตอบเรื่องนั้น ฉะนั้นเหมือนกัน (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 13 ข้อที่ 125-126 หน้าที่ 136-139) พระองค์ได้ตรัสให้เหตุผลกับท่านพระมาลunkyบุตรว่า

“มาลunkyบุตร เมื่อมีความเห็นว่า ‘โลกเที่ยง หรือโลกไม่เที่ยง’ ‘โลกมีที่สุด หรือโลกไม่มีที่สุด’ ‘ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน หรือชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน’ ‘หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก หรือหลังจากตายแล้ว ตถาคตไม่เกิดอีก’ ‘หลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่’ จักได้มีการอยู่ประพจน์พรหมจรรย์กันหรือก็หาไม่ได้ ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสก็ยังคงมีอยู่ตามปกติ เราจึงบัญญัติเฉพาะการกำจัดชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสในปัจจุบัน” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 13 ข้อที่ 127 หน้าที่ 139)

จากพระสูตรนี้ ทำให้ทราบชัดได้ว่าปัญหาที่พระพุทธเจ้าทรงตอบนั้น จะต้องเป็นปัญหาที่เป็นไปเพื่อความสิ้นทุกข์ เป็นหนทางแห่งการบรรลุมรรค ผล นิพพานต่อไป ดังข้อความที่พระองค์ตรัสในท้ายพระสูตรว่า

“ปัญหาอะไรเล่าที่เราตอบ คือ ปัญหาว่า ‘นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา’ เราตอบ เพราะเหตุไรเราจึงตอบ เพราะปัญหานั้นมีประโยชน์ เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน...” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 13 ข้อที่ 128 หน้าที่ 141)

อย่างไรก็ตาม แม้พระองค์จะไม่ตรัสตอบเกี่ยวกับจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นของจักรวาลดังที่ได้แสดงไว้ในพระสูตรนี้ แต่หากทรงเห็นว่าเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่ผู้ฟัง บางครั้งก็จะตรัสถึงเรื่องเหล่านี้ด้วยเหมือนกัน เช่น ครั้งหนึ่งทรงแสดงเรื่องการกำเนิดของโลก เพื่อให้เห็นความสำคัญของกรรมคือการกระทำว่ามีความสำคัญกว่าชาติกำเนิด อันเป็นการปฏิเสธระบบวรรณะ และปฏิเสธความความเชื่อที่ว่าโลกถูกสร้างขึ้นโดยพระเจ้า โดยทรงแสดงเรื่องนี้แก่สามเณรวาเสฏฐะ และสามเณรภารทวาชะซึ่งเกิดในวรรณะพราหมณ์ แต่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา จึงถูกพวกพราหมณ์ด่าว่าต่าง ๆ นานา โดยอ้างว่าท่านทั้งสองละจากวรรณะที่ประเสริฐไปอยู่ในวรรณะที่เลวทราม เนื่องจากพวกพราหมณ์มีความเชื่อว่าวรรณะพราหมณ์เกิดจากโอษฐ์ของพระพรหม เป็นวรรณะที่ประเสริฐและบริสุทธิ์ที่สุด พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงถึงความบริสุทธิ์และไม่บริสุทธิ์ว่าขึ้นอยู่กับกรรมกระทำของบุคคลนั้น ๆ ไม่ว่าจะอยู่ในวรรณะกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ หรือสุทร หากประพฤติทุจริต(อกุศลกรรมบถ 10) คือ เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ถู้อาณัติของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ เพ่งเล็งอยากได้ของเขา มีจิตพยาบาท มีความเห็นผิด ก็ถือว่าผู้นั้นไม่บริสุทธิ์ แต่ถ้าเว้นจากการประพฤติทุจริตแล้วหันมาประพฤติสุจริต(กุศลกรรมบถ 10) ซึ่งตรงกันข้ามกับทุจริตก็ถือว่าผู้นั้นบริสุทธิ์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 11 ข้อที่ 111-116 หน้าที่ 83-87) จากนั้นพระองค์ได้ตรัสถึงความเป็นมาของระบบวรรณะ โดยเริ่มตั้งแต่การกำเนิดของโลกและสรรพสิ่งก่อน ดังนี้

วาเสฏฐะและภารทวาชะ สมัยหนึ่ง ครั้นเวลาล่วงเลยมาช้านาน โลกนี้เสื่อม เมื่อโลกกำลังเสื่อม เหล่าสัตว์ส่วนมากไปเกิดที่พรหมโลกชั้นอาภัสสระ นึกคิดอะไรก็สำเร็จได้ตามปรารถนา มีปิติเป็นภักขา มีรัศมีชานออกจากร่างกาย เทียวสัญญาไปในอากาศ อยู่ในวิมานอันงดงาม สถิตอยู่นานแสนนาน สมัยหนึ่ง ครั้นเวลาล่วงเลยมาช้านาน โลกนี้เจริญขึ้น เมื่อโลกกำลังเจริญขึ้น เหล่าสัตว์ส่วนมากจุติจากพรหมโลกชั้นอาภัสสระมาเป็นดังนี้ นึกคิดอะไรก็สำเร็จได้ตามปรารถนา มีปิติเป็นภักขา มีรัศมีชานออกจากร่างกาย เทียวสัญญาไปในอากาศ อยู่ในวิมานอันงดงาม สถิตอยู่นานแสนนาน วาเสฏฐะและภารทวาชะ สมัยนั้น ทัวทั้งจักรวาลนี้แหละเป็นน้ำทั้งนั้น มีตมโนนธการ ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ดวงดาวนักษัตรทั้งหลายยังไม่ปรากฏ กลางคืน กลางวันยังไม่ปรากฏ เดือนหนึ่ง ครึ่งเดือน ฤดูและปีก็ยังไม่ปรากฏ หยิง

ชายก็ยังไม่ปรากฏ สัตว์ทั้งหลายปรากฏชื่อแต่เพียงว่า ‘สัตว์’ เท่านั้น ครั้นเวลาล่วงเลยมาช้านาน เกิดจวนดินลอยอยู่บนน้ำปรากฏแก่สัตว์เหล่านั้น ดุน้ำนมที่บุคคลเคี้ยวให้แห้งแล้วทำให้เย็นสนิทจับเป็นฝายอยู่ข้างบน จวนดินนั้นสมบูรณ์ด้วยสี สมบูรณ์ด้วยกลิ่น สมบูรณ์ด้วยรส มีสีเหมือนเนยใสหรือเนยข้นอย่างดี และมีรสอร่อยเหมือนน้ำผึ้งมีซึ่งปราศจากโทษ ต่อมา สัตว์ผู้หนึ่งมีนิสัยโลกกล่าว่า ‘ท่านผู้เจริญสิ่งนี้จะเป็นอย่างไร’ แล้วใช้นิ้วช้อนจวนดินขึ้นมาลิ้มดู เมื่อเขาใช้นิ้วช้อนจวนดินขึ้นมาลิ้มดูอยู่ รสจวนดินได้แผ่ซ่านไป เขาจึงเกิดความอยากในรส แม้สัตว์เหล่าอื่นก็พากันถือแบบอย่างสัตว์นั้น จึงใช้นิ้วช้อนจวนดินขึ้นมาลิ้มดู เมื่อสัตว์เหล่านั้นใช้นิ้วช้อนจวนดินขึ้นมาลิ้มดูอยู่ รสจวนดินก็แผ่ซ่านไป และสัตว์เหล่านั้นก็เกิดความอยากในรสขึ้นเช่นเดียวกัน วาเสฏฐะและภารทวาชะ ต่อมา สัตว์เหล่านั้นพากันใช้มือปั้นจวนดินให้เป็นคำ ๆ เพื่อจะบริโภค เมื่อใด สัตว์เหล่านั้นพากันใช้มือปั้นจวนดินให้เป็นคำ ๆ เพื่อบริโภค เมื่อนั้น รัศมีที่ชานออกจากร่างกายของสัตว์เหล่านั้นก็หายไป เมื่อรัศมีที่ชานออกจากร่างกายหายไป ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ก็ปรากฏ เมื่อดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ปรากฏ ดวงดาวนักษัตรทั้งหลายก็ปรากฏ เมื่อดวงดาวนักษัตรทั้งหลายปรากฏ กลางคืน กลางวันก็ปรากฏ เมื่อกลางคืน กลางวันปรากฏ เดือนหนึ่ง ครึ่งเดือนก็ปรากฏ เมื่อเดือนหนึ่ง ครึ่งเดือนปรากฏ ฤดูและปีก็ปรากฏ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ โลกนี้จึงได้กลับฟื้นขึ้นอีก... (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 11 ข้อที่ 119-121 หน้าที่ 88-90)

ต่อจากนั้น เนื้อหาของพระสูตรนี้ได้กล่าวถึงพัฒนาการด้านสังคมของมนุษย์ เริ่มจากการเป็นอยู่โดยไม่ต้องสะสมอาหาร การสะสมอาหาร การเสพงาม การสร้างที่อยู่อาศัย การแบ่งหน้าที่กันทำ ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดวรรณะ 4 ในที่สุด (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 11 ข้อที่ 122-140 หน้าที่ 90-102)

อย่างไรก็ตาม แม้พระสูตรนี้จะทำให้เราทราบถึงการเกิดขึ้นและการดับสลายของโลก แต่ก็แสดงเพียงการเกิดขึ้นและการดับสลายของโลกในลักษณะที่เป็นวงจรในแต่ละช่วงเวลาเท่านั้น ไม่ได้แสดงให้เห็นว่าจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของโลกจริง ๆ เป็นอย่างไร

การวางท่าทีต่อเรื่องอจินไตย

หากจะมีคำถามว่า ในอจินไตยทั้ง 4 อย่างนี้ เมื่อไม่ควรคิดแล้ว เราควรปฏิบัติหรือวางท่าทีต่อเรื่องเหล่านี้อย่างไร ตามความเห็นของผู้เขียนเห็นว่า แม้พระพุทธเจ้าจะทรงแสดงไว้ว่าไม่ควรคิดในเรื่องเหล่านี้ แต่ก็มีได้หมายความว่าเรื่องเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่วิพากษ์วิจารณ์ไม่ได้หรือเรียนรู้ไม่ได้เลย เพียงแต่การเรียนรู้สิ่งเหล่านี้ให้เข้าใจอย่างชัดเจนนั้นจะต้องมีวิธีการที่ถูกต้อง

เหมาะสม โดยในเบื้องต้นต้องเข้าใจก่อนว่า พระพุทธศาสนาแสดงบ่อเกิดของปัญญาหรือความรู้ไว้ 3 ประการ คือ 1) จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิด 2) สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการฟัง 3) ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการอบรม(การลงมือปฏิบัติ) (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 11 ข้อที่ 305 หน้าที่ 271) ดังนั้น เรื่องอจินไตย แม้จะไม่สามารถหาคำตอบได้จากการคิด แต่ก็สามารถทำความเข้าใจได้ด้วยการศึกษาและปฏิบัติ

ในฐานะพุทธศาสนิกชนนั้น ผู้เขียนเห็นว่าควรวางท่าทีต่อเรื่องที่เป็นอจินไตยแต่ละเรื่องดังต่อไปนี้

1. การวางท่าทีต่อพุทธวิสัย แม้พระพุทธศาสนาจะเป็นศาสนาแห่งปัญญา แต่ในความเป็นศาสนานั้นจะใช้แต่ปัญญาเพียงอย่างเดียวไม่ได้ ต้องอาศัยศรัทธาด้วย เพียงแต่พระพุทธศาสนาเน้นศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา ดังนั้น ในฐานะพุทธศาสนิกชนจึงต้องปลูกความเลื่อมใสศรัทธาก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องศรัทธาต่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า ตถาคตโพธิสัทธา คือ มีความมั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง 9 ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2545: 140-141) จึงจะสามารถวางท่าทีที่ถูกต้องต่อเรื่องพุทธวิสัยได้ เช่น บางครั้งมีการถกเถียงกันว่าเจ้าชายสิทธัตถะประสูติแล้วทรงพระดำเนินได้ 7 ก้าวจริงหรือ ฝ่ายที่ไม่มีความศรัทธาก็ต้องปฏิเสธโดยทันทีว่าเป็นไปไม่ได้ เพราะผิดธรรมชาติของมนุษย์ทั่วไป ฝ่ายที่มีความศรัทธาเพียงอย่างเดียวก็อาจจะเชื่อทันทีว่าเป็นไปได้ ส่วนผู้ที่มีศรัทธาอันประกอบด้วยปัญญาย่อมไม่ปฏิเสธหรือเชื่อโดยทันที แต่จะพยายามหาหนทางศึกษาความเป็นไปได้หรือไม่ได้ก่อนแล้วจึงตัดสินใจว่าควรเชื่อหรือไม่ควรเชื่อ ดังนั้น พุทธวิสัยจึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจรู้ได้ด้วยการใช้ปัญญาจากการคิดเพียงอย่างเดียว ต้องอาศัยศรัทธาและการประพฤติปฏิบัติที่ประกอบด้วยปัญญา และหากต้องการทราบพุทธวิสัยอย่างแท้จริงก็ต้องบำเพ็ญบารมีจนเป็นพระพุทธเจ้า เพราะผู้ที่จะทราบพุทธวิสัยได้ทั้งหมดก็มีเพียงพระพุทธเจ้าเท่านั้น ซึ่งตามหลักการของพระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายานต่างก็มีได้ห้ามผู้ใดตั้งความปรารถนาและบำเพ็ญบารมีเพื่อเป็นพระพุทธเจ้า เพียงแต่ในฝ่ายเถรวาทเน้นการปฏิบัติเพื่อบรรลุเป็นพระอรหันตสาวกมากกว่า เพราะเห็นว่าการเวียนว่ายตายเกิดเป็นทุกข์ ส่วนฝ่ายมหายานเน้นการบำเพ็ญตนแบบพระโพธิสัตว์

2. การวางท่าทีต่ออภินิหารวิสัย เรื่องอภินิหารวิสัย คือ วิสัยของผู้ได้ฌานและฤทธิ์ที่เกิดจากการได้ฌานนั้น คนทั่วไปที่ไม่ได้ฌานย่อมไม่สามารถทราบได้ แม้จะสงสัยและขบคิดสักเท่าไรก็ไม่สามารถหาคำตอบได้ เช่น สงสัยว่าทำไมคนบางคนจึงเหาะเหินเดินอากาศได้ ทำไมจึงแสดงฤทธิ์

ต่าง ๆ ได้ การที่จะเข้าใจหรือหายสงสัยในเรื่องนี้ได้ก็ต้องอาศัยการปฏิบัติที่เรียกว่าสมถกรรมฐานจนสามารถบรรลุธรรมในขั้นต่าง ๆ

อย่างไรก็ตาม การได้ฌานในระดับต่าง ๆ นั้น ย่อมเสื่อมได้ ดังตัวอย่างการเสื่อมจากฌานของพระเทวทัต และการได้ฤทธิ์ที่เกิดจากฌานนั้น ไม่ใช่สิ่งที่ประเสริฐสูงสุดในพระพุทธศาสนา แม้ในบางครั้งอาจมีความจำเป็นต้องใช้ในการเผยแผ่ธรรมแก่ผู้ที่มีทิฏฐิมานะมาก ๆ แต่พระพุทธรเจ้าก็ไม่ทรงสรรเสริญ และภายหลังทรงบัญญัติเป็นพระวินัยห้ามพระภิกษุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์(การแสดงฤทธิ์เป็นอัศจรรย์) พระองค์ทรงยกย่องการแสดงอนุสาสนีปาฏิหาริย์(การแสดงธรรมเป็นอัศจรรย์) เพราะการแสดงธรรมนั้นเป็นเหตุให้ผู้ฟังธรรมได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน อันเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับในศาสนาเทวนิยมที่ถือว่าการได้ฌานยังไม่ใช่จุดหมายสูงสุด ดังคำกล่าวของศาสตราจารย์กิริติ บุญเจือ ว่า “ตามทรรศนะเทวนิยม การได้ฌานแล้วตีความแบบมานิยมนี้ ถือว่าจิตได้รับการส่องสว่างจากพระเจ้า ซึ่งยังไม่ใช้ขั้นสูงสุดของวิถีชีวิตแบบเทวนิยม ขั้นสูงสุดของเทวนิยมคือขั้นเอกภาพหรือเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้า” (วีรชาติ นิงอนงค์, 2552: 35-36) ดังนั้น การได้ฌานหรือไม่จึงไม่ใช่สาระสำคัญของการบรรลุจุดหมายสูงสุดทั้งศาสนาแบบ เทวนิยมและอเทวนิยม ถ้าหากสงสัยในเรื่องฌานวิสัยก็ไม่ควรหาคำตอบด้วยการคิด แต่ควรหาคำตอบด้วยการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุฌานในขั้นต่าง ๆ ด้วยวิธีที่ถูกต้อง และควรใช้ฌานนั้นเป็นพื้นฐานแห่งการเจริญวิปัสสนาเพื่อบรรลุอุริธรรม อีกทั้งไม่ควรทำตนเองและผู้อื่นให้หลงติดอยู่ในฌานหรือฤทธิ์อันเกิดจากฌาน

3. การวางท่าทีต่อกัมมวิบาก พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้แสดงเรื่องกรรมวิบากไว้ในหนังสือพุทธธรรมว่า เรื่องการให้ผลของกรรมหรือกรรมวิบากถึงแม้จะเป็นอนิจจัง ก็มีใช้ว่าเราจะแต่ต้องไม่ได้ แม้ที่เราจะเกี่ยวข้องได้ก็คือเกี่ยวข้องด้วยความรู้และเท่าที่เรารู้ แล้วมีความมั่นใจตามแนวความรู้นั้น โดยศึกษาพิจารณาสิ่งที่เราตามดูรู้เห็นได้ คือ สิ่งที่กำลังเป็นไปอยู่จริงในปัจจุบัน จากส่วนย่อยหรือจุดเล็กที่สุดขยายออกไป ได้แก่ กระบวนการแห่งความคิดหรือเจตจำนงที่กล่าวมาแล้วนั้น เริ่มตั้งแต่ให้เห็นว่าเมื่อคิดดีเป็นกุศลก็เกิดเป็นผลดีแก่ชีวิตจิตใจอย่างไร เมื่อคิดร้ายเป็นอกุศล เกิดเป็นผลร้าย ชีวิตจิตใจเสียหายอย่างไร ผลนั้นออกไปภายนอกสู่ผู้อื่น สู่สังคม สู่โลก ในทางดีไม่ได้อย่างไร แล้วสะท้อนกลับเข้ามาหาตัวอีกในทางดีร้ายอย่างไร และให้เห็นกระบวนการก่อผลที่ละเอียดซับซ้อนเนื่องด้วยปัจจัยหลายอย่างและหลายฝ่าย จนพอหยั่งเห็นแนวทางแห่งความละเอียดซับซ้อนที่อาจเป็นไปได้เกินกว่าจะคาดหมายอย่างง่าย ๆ และให้เกิดความมั่นใจในความเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย เมื่อเข้าใจความเป็นไปส่วนย่อยในช่วงสั้นอย่างไร ก็พอมองเข้าใจความเป็นไปช่วงยาวไกลได้อย่างนั้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543: 195)

ส่วนการที่จะรู้เรื่องกรรมวิบากซึ่งมีความสลับซับซ้อนได้ทั้งหมดนั้น เหลือวิสัยที่คนทั่วไปจะทราบ ต้องอาศัยการปฏิบัติจนบรรลุรูปเพนิวาสนาสุติญาณ คือ การระลึกชาติได้ และแม้แต่ผู้ที่ระลึกชาติได้ เช่น พระอรหันต์ก็ยังมีข้อจำกัดในการระลึกชาติ จึงไม่สามารถจำแนกความสลับซับซ้อนของกรรมได้ทั้งหมด แต่ท่านหมดความสงสัยในเรื่องกรรม จึงมีแต่เพียงพระพุทธเจ้าเท่านั้นที่ทรงทราบและจำแนกความสลับซับซ้อนของกรรมได้ เพราะพระองค์ทรงระลึกชาติได้ไม่จำกัด ดังที่ท่านแสดงไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า ลำดับของกรรมและลำดับของวิบากกรรม 12 อย่าง ย่อมปรากฏตามหน้าที่ของตนตามเป็นจริงเฉพาะแก่กัมมวิปากญาณของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ไม่สาธยายโดยทั่วไปแก่พระสาวกทั้งหลาย (พระพุทธโฆสเถระ, 2556:999) ดังนั้น เรื่องการให้ผลของกรรมหรือกรรมวิบากจึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจหาคำตอบได้ด้วยการคิด ข้อที่ควรปฏิบัติ คือ ขอให้มีความเชื่อมั่นในกฎแห่งกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง และเชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน แต่ละคนเป็นเจ้าของแห่งกรรม จะต้องรับผิดชอบผลที่เกิดจากการกระทำของตน คือ ให้มีกัมมสัทธา (เชื่อกฎแห่งกรรม) วิปากสัทธา (เชื่อการให้ผลของกรรม)และกัมมัสสกตาสัทธา (เชื่อว่าทุกคนมีกรรมเป็นของตน) แบบอย่าง (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2545: 140-141) เมื่อมีความเชื่อดังกล่าวนี้อาจตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ทำแต่กุศลกรรม ไม่ทำอกุศลกรรม หรือทำอกุศลกรรมน้อยที่สุด เพราะมั่นใจว่าสิ่งที่ตนทำทั้งดีและชั่วจะต้องมีผลมาถึงตนอย่างแน่นอน

4. การวางท่าทีต่อโลกจินตา บรรดาอจินไตยทั้ง 4 อย่างนั้น ตามความเห็นของผู้เขียนแล้ว โลกจินตา มีความจำเป็นน้อยที่สุดต่อการประพฤติปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม กล่าวคือ เรื่องพุทธวิสัยก็ดี ฌานวิสัยก็ดี กรรมวิบากก็ดี ล้วนเกี่ยวข้องกับการประพฤติปฏิบัติโดยตรง ส่วนว่าโลกจะมีจุดเริ่มต้นและสิ้นสุดอย่างไรอาจไม่จำเป็นต้องรู้เลยก็ได้ในแง่ของการประพฤติปฏิบัติธรรม เพราะแม้แต่พระพุทธเจ้า ทุกครั้งที่พระองค์ตรัสเกี่ยวกับโลกและจักรวาลก็ทรงมีจุดมุ่งหมายทางจริยศาสตร์ที่ชัดเจน มิได้ตรัสขึ้นมาลอย ๆ หรือตรัสเฉพาะในแง่จักรวาลวิทยาหรือภูมิศาสตร์เท่านั้น ดังข้อสังเกตของพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. ว่า “ในบางมิติของคำสอนนั้น เมื่อพระองค์เริ่มต้นด้วยการนำเสนอเรื่องโลกและจักรวาล ข้อสรุปของการนำเสนอกลับมิได้หยุดอยู่เพียงแค่นั้น พระองค์ได้ต่อยอดความคิดด้วยการมุ่งเน้นแง่มุมในเชิงจริยศาสตร์เสมอ อันเป็นการนำโลกภายนอกหรือโลกทางวัตถุประยุกต์สำหรับนำไปสู่การย้ำเตือนให้เห็นถึงโลกภายในเสมอ ไม่ว่าจะเป็นอัครคัมภีร์สูตรที่จบลงด้วยการวัดคุณค่าของวาระทั้ง 4 ด้วยการปฏิบัติธรรม หรือสัทตสุริยสูตรที่พยายามนำหลักไตรลักษณ์นำเสนอผ่านโลกภายนอกที่ว่าสิ่งต่าง ๆ ไม่เที่ยง เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ดำเนินไปสู่ความดับ และเมื่อพิจารณาให้ตลอดสายแล้วจะพบว่า การพิจารณาหลักความจริงดังกล่าวนี้จะสามารถพัฒนาตนเองไปสู่ความจริงสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือพระนิพพาน” (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2554: 143) ดังนั้น สิ่งที่ควร

ปฏิบัติต่อโลก คือ การรู้เท่าทันโลกตามความเป็นจริงและประพัตติตนเพื่อให้ผู้อยู่ในโลกได้อย่างมีความสุข โดยไม่สร้างความเดือดร้อนแก่เพื่อนร่วมโลกและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ตลอดจนพยายามศึกษาและปฏิบัติเพื่อให้พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ แต่ในแง่ของวิทยาศาสตร์นั้น การศึกษาค้นคว้าเรื่องโลกและจักรวาลก็ยังคงดำเนินต่อไปและควรศึกษาด้วยท่าทีที่ถูกต้อง กล่าวคือ ศึกษาโดยใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ ช่วยพิสูจน์ความจริง มิใช่ศึกษาโดยการนึกคิดพิจารณาหาเหตุผลเพียงอย่างเดียว และควรศึกษาถึงวิธีการป้องกันรักษาโลกไว้ไม่ให้ดับสลายไปเร็วกว่าที่ควรจะเป็นด้วย ที่สำคัญควรใช้เวลาไว้สำหรับการศึกษาและปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ คือ พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏด้วยเช่นเดียวกัน

บทสรุป

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญาที่ประกอบด้วยเหตุผล มีความสอดคล้องและใกล้เคียงกับหลักวิทยาศาสตร์ คำสอนในพระพุทธศาสนามีทั้งส่วนที่พิสูจน์ให้เห็นจริงได้อย่างเป็นรูปธรรมและส่วนที่ไม่สามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้อย่างเป็นรูปธรรม ส่วนที่พิสูจน์ให้เห็นจริงได้อย่างเป็นรูปธรรม คือ ผู้ปฏิบัติสามารถนำไปปฏิบัติแล้วเห็นผลได้ในปัจจุบัน ไม่ต้องรอชาติหน้าหรือไม่ต้องรอให้บรรลุนิพพานก่อนแล้วจึงเห็นผล เช่น หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ คือ ประโยชน์ในปัจจุบันหรือที่นิยมเรียกกันว่า หัวใจเศรษฐี ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สำคัญข้อหนึ่งในการสร้างเนื้อสร้างตัว หลักอริยบทซึ่งเป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จทั้งทางโลกและทางธรรม เมื่อนำหลักธรรมเหล่านี้มาปฏิบัติย่อมได้รับผลอย่างเป็นรูปธรรมตามสมควรแก่การปฏิบัติ ส่วนคำสอนที่ไม่สามารถพิสูจน์ให้เห็นได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น นรก สวรรค์ โลกนี้ โลกหน้า มรรค ผล นิพพาน ซึ่งเป็นความรู้ความเห็นเฉพาะตน ไม่สามารถอธิบายให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมได้ หลักคำสอนทั้งสองลักษณะนี้พระพุทธศาสนาไม่ได้บังคับให้เชื่อ แต่ให้ใช้หลักการที่แสดงไว้ในกาลามสูตรหรือเกสปุตตสูตร เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบความเชื่อ และให้พิสูจน์หลักธรรมคำสอนด้วยการประพัตติปฏิบัติอย่างถูกต้อง

คำสอนเรื่องอจินไตย 4 คือ พุทธวิสัย วิสัยของพระพุทธเจ้า ฌานวิสัย วิสัยของผู้ได้ฌาน กัมมวิบาก การให้ผลของกรรม และโลกจินตา ความคิดเรื่องโลก ตามหลักพระพุทธศาสนาจัดว่าเป็นเรื่องที่ไม่ควรคิด เพราะเป็นเรื่องที่ไม่สามารถหาคำตอบได้จากการคิด นอกจากจะทำให้มีส่วนแห่งความเป็นบ้าแล้วก็ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อะไร และการจะรู้เรื่องเหล่านี้หรือไม่ก็ไม่ได้มีผลต่อการบรรลุจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน

อย่างไรก็ตาม แม้พระพุทธเจ้าจะตรัสว่าอจินไตย 4 เป็นเรื่องที่ไม่ควรคิด แต่ก็มิใช่หมายความว่า เป็นเรื่องที่จะศึกษาหาคำตอบหรือวิพากษ์วิจารณ์ไม่ได้เลย เพียงแต่จะต้องวางท่าทีที่ถูกต้อง ฉะนั้น จึงควรศึกษาเรื่องเหล่านี้ให้เข้าใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับ

พุทธศาสนิกชนซึ่งมีเป้าหมายสูงสุดคือการบรรลุธรรม ผล นิพพาน ควรใช้เวลาที่มีอยู่อย่างจำกัดนี้ศึกษาและปฏิบัติตามแนวทางที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ อันได้แก่มรรคมีองค์ 8 อย่างเคร่งครัดก็จะสามารถบรรลุจุดหมายสูงสุดได้ และไม่ต้องสงสัยในเรื่องอจินไตยอีกต่อไป เพราะสามารถตัดวิจิติจินาคือความสงสัยได้แล้ว

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).(2545). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 10.กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพุทธโฆสเถระ. (2556). **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. ฉบับแปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) และคณะ. กรุงเทพมหานคร: ธนาเพรส.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต).(2553). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2554). **เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่องสัมมนา**

พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่ (801 208). หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต วิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2539). **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.

วีระชาติ นิมมอญ. (2552). รายงานการวิจัย **เรื่องการศึกษาวิเคราะห์ทฤษฎีอรรถปริวรรตศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

